

ระหว่าง Francis Fukuyama กับ Samuel Huntington : The End of History and the Last Man กับ The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order

รศ.ดร.โกวิท วงศ์สุรวัฒน์*

Assoc.Prof.Dr. Kovit Wongsurawat

บทคัดย่อ

แนวความคิดของลูกศิษย์ (ฟรานซิส ฟูกูยามา) กับของอาจารย์ (แซมมวล ฮันติงตัน) นับว่าเรื่องที่น่าสนใจมากเนื่องจากฟรานซิส ฟูกูยามาได้เขียนบทความเรื่อง "The End of History?" เมื่อพ.ศ. 2532 และได้ขยายออกเป็นหนังสือชื่อ The End of History and the Last Man ซึ่งได้สร้างความฮือฮาในแวดวงวิชาการของโลกอย่างยิ่งโดยฟูกูยามาอ้างอิงแนวคิดของเฮเกล ในเรื่องของวิภาษวิธีของการต่อสู้ดิ้นรนของจิตวิญญาณมนุษย์โดยมนุษย์ต้องต่อสู้ดิ้นรนจนกว่าตนจะได้รับการยอมรับในศักดิ์ศรีโดยไม่ถูกกดขี่จากผู้อื่นอีกต่อไป การต่อสู้ดิ้นรนทางจิตวิญญาณที่ว่านี้จะเป็นการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ในที่สุดจึงหมายถึงวิวัฒนาการของมนุษย์ที่เกิดจากการต่อสู้ดิ้นรนของจิตวิญญาณของมนุษย์และวิวัฒนาการนี้สะท้อนออกมาในรูปของการปกครองฟูกูยามาได้ชี้ว่า ระบบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตยเป็นรูปแบบสุดท้ายของการปกครองของมนุษยชาติ ไม่ว่าจะเป็นเผ่าพันธุ์ สัญชาติหรือศาสนาใดก็ตาม ฟูกูยามาได้ชี้ว่านับตั้งแต่การปฏิวัติฝรั่งเศสเป็นต้นมารูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุด (ในแง่คุณค่าทาง จริยธรรม, การเมือง และเศรษฐกิจ) เท่าที่เคยมีมาเป็นระบบการปกครองที่ทำให้การรับรองศักดิ์ศรีของมนุษย์ที่เป็นสมาชิกในสังคมอย่างดีที่สุด ยังไม่มีการปกครองรูปแบบใดที่มีวิวัฒนาการที่เหนือชั้นกว่านี้ด้วยเหตุนี้ "ประวัติศาสตร์" ต่อไปจึงไม่มี ดังนั้นเราเดินทางมาถึงจุดสิ้นสุดทาง "ประวัติศาสตร์" ไม่ใช่ใช้ว่าจะไม่มี "เหตุการณ์" ใดเกิดขึ้นหลังจากนี้ อีกยังมีเหตุการณ์เกิดขึ้นมากมายนับจากนี้ แต่เหตุการณ์นั้นไม่นับว่าเป็น "ประวัติศาสตร์" เพราะไม่แสดงวิวัฒนาการใดที่ยิ่งไปกว่านี้อีก

ส่วนแซมมวล ฮันติงตันได้เขียนบทความ "The Clash of Civilizations" ตีพิมพ์ในวารสาร Foreign Affairs พ.ศ. 2536 เพื่อโต้แย้งแนวความคิดของฟูกูยามาที่ว่าความขัดแย้งของลัทธิและสงครามอุดมการณ์ทางการเมืองได้สิ้นสุดไปพร้อมกับการยุติของสงครามเย็นความขัดแย้งในโลกก็จะเป็นเพียงทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ฮันติงตันมีความเห็นว่าความขัดแย้งหลักของการเมืองโลกจะเกิดขึ้น

* รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Assoc. Professor Dr. Political Science Department. Faculty of Social Sciences. Kasetsart University.
Corresponding author, e-mail : fsockvw@ku.ac.th

ระหว่างชาติและกลุ่มที่มีความแตกต่างทางอารยธรรม การปะทะกันของอารยธรรมจะครอบงำการเมือง และเส้นแบ่งที่ผิดพลาตทางอารยธรรมจะเป็นแนวรบของอนาคตความขัดแย้งระหว่างอารยธรรมจะเป็นรูปธรรมล่าสุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งระหว่างอารยธรรมตะวันตก(คือสหรัฐอเมริกา ยุโรป ตะวันตก ออสเตรเลียและบรรดาประเทศคริสเตียนและคริสตังทั้งหลาย)กับอารยธรรมอิสลามก็จะเป็นสาเหตุของสงครามใหญ่ในโลกต่อไปได้

คำสำคัญ: ฟูกูยามา ฮันติงตัน ประวัติศาสตร์

Abstract

There are very interesting conflicting ideas in the writings of Francis Fukuyama and his teacher, Samuel P. Huntington. The dissonance between the ideas of student and teacher appear in Fukuyama's article, "The End of History", which was written in 1989 and later expanded into a book, "The End of History and the Last Man." It was a book which made waves in academia and in the political world as well.

In "The End of History" Fukuyama cites the dialectical ideas of Hegel about the fight within the heart and mind of every human being for dignity and to escape oppression. Hegel believed that this struggle for the hearts and minds of men is the force that changes history. Fukuyama sees human development in terms of politics and government and concludes that the final form of government for which humanity has been seeking, and which we have finally achieved, is the democracy. Fukuyama sees the most vital democratic system growing out of the great French Revolution and credits the French with achieving the form of democratic government best able to insure the dignity of its citizenry. Since the collapse of the Soviet Union, the failure of Marxism and the repudiation of the communist ideal, there is no longer any substantial disagreement or struggle over political ideology. Therefore, Fukuyama concludes, we have come to the end of history.

Samuel Huntington contested Fukuyama in a 1993 article, "The Clash of Civilizations". Huntington rejected Fukuyama's idea that we have seen the end of history. Struggles based on political ideology may have ceased to hold the center stage since the end of the Cold War. Nonetheless, conflicts between civilizations and cultures continue unabated, especially between Islam and the West. According to Huntington, this fight will continue.

Keyword: Fukuyama Huntington History

ในการศึกษาวิชาการหรือศาสตร์ในแขนงต่าง ๆ นั้น มีจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่ต้องการจะบรรลุอยู่เหมือน ๆ กันทุกสาขาวิชา ซึ่งสามารถแบ่งจุดมุ่งหมายเหล่านั้นออกได้เป็น 4 ระดับ คือ

ระดับพื้นฐานที่สุด คือ การพรรณนา ซึ่งเป็นขั้นตอนเบื้องต้นของความเป็นวิชาการในขั้นตอนนี้ จะต้องสามารถกล่าวถึงสิ่งที่ศึกษาได้ว่า ใคร/สิ่งใด ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร ได้พอสมควร

ระดับที่สอง คือ การอธิบาย ซึ่งก้าวหน้ากว่าการพรรณนาตรงที่สามารถกล่าวได้กว่า “ทำไม” ใคร/สิ่งใด ๆ จึงได้กระทำการใด ๆ ทำไมการกระทำอย่างหนึ่งจึงได้เกิดขึ้นในสถานที่หนึ่ง ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ และทำไมจึงต้องเกิดมีการกระทำอย่างนั้นด้วยวิธีการอย่างนั้นขึ้นมา ซึ่งการจะบรรลุถึงระดับนี้ได้ จะต้องอาศัยหลักการ เหตุผล หลักฐาน ข้อมูล ตลอดจนการวิจัยหรือทดลอง เป็นปัจจัยในการอธิบาย ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาได้

ระดับที่สาม คือ การพยากรณ์/การทำนาย เป็นความสามารถในการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยหรือทดลองและมีความหนักแน่นเพียงพอจนกระทั่งสามารถใช้เป็นปัจจัยเพื่อหยั่งรู้หรือคาดการณ์ล่วงหน้าว่าจะมีใคร/สิ่งใด เกิดขึ้น ที่ไหน เมื่อใด และอย่างไร (มิใช่การกล่าวขึ้นมาอย่างเดาสุ่ม)

ระดับสูงสุด คือ การควบคุม ซึ่งเป้าหมายในระดับนี้นับเป็นสุดยอดของวิชาการทุกสาขา เพราะคือความสามารถในการใช้องค์ความรู้ของสาขาวิชานั้น ๆ กำหนดให้สิ่งที่ตนปรารถนาเกิดขึ้น หรือควบคุมสิ่งตนไม่พึงปรารถนาไม่ให้เกิดขึ้นมา

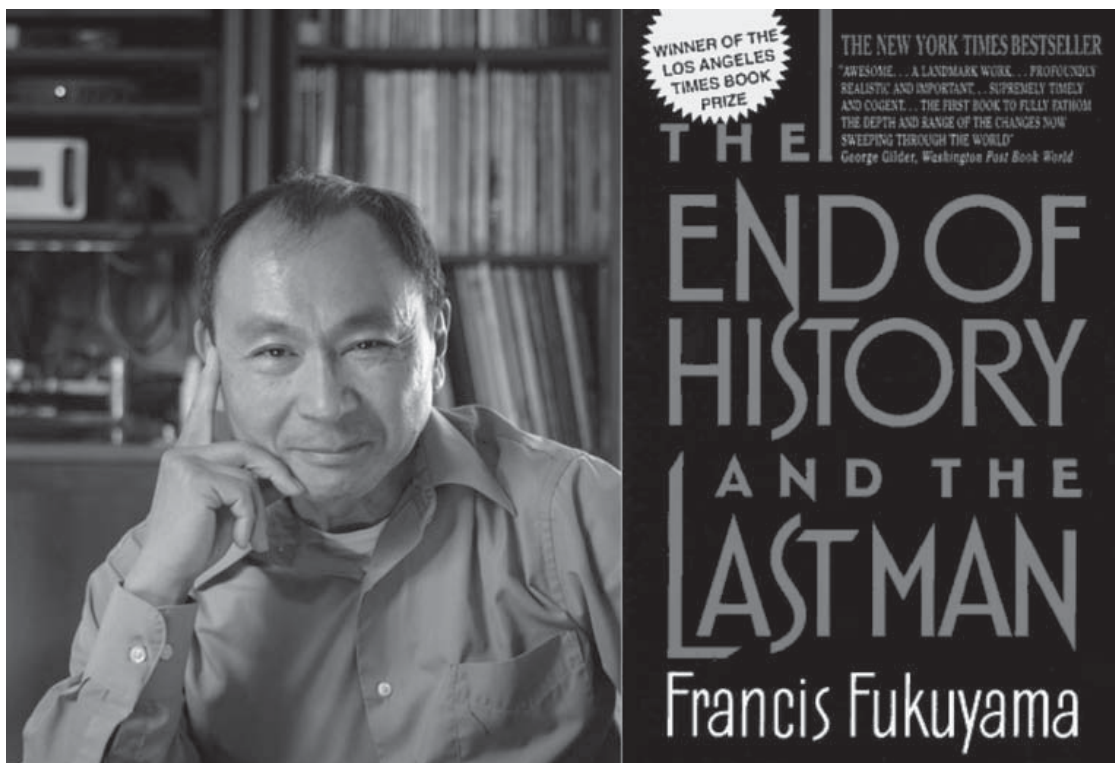
สำหรับวิชารัฐศาสตร์นั้นโดยทั่วไปแล้วก็มักจะพัฒนามาถึงขั้นของการอธิบายเท่านั้น อย่างไรก็ตาม เราจะเห็นความพยายามของนักรัฐศาสตร์บางส่วนที่พยายามจะใช้องค์ความรู้ทางด้านรัฐศาสตร์ก้าวเข้ามาให้ถึงขั้นของการพยากรณ์หรือการทำนาย ซึ่งในแวดวงของวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอันเป็นแขนงหนึ่งของวิชารัฐศาสตร์นั้น ได้มีผลงานที่สำคัญที่ได้พยายาม “อธิบาย” และ “พยากรณ์” สถานการณ์การเมืองโลกที่เกิดขึ้นและจะเป็นไปในอนาคต ปรากฏเป็นหนังสือ 2 เล่ม จากนักวิชาการ 2 คน ซึ่งได้แก่ได้แก่ “จุดจบของประวัติศาสตร์และมนุษย์คนสุดท้าย” (The End of History and the Last Man) ของ ฟรานซิส ฟูกูยามา (Francis Fukuyama) และ “การปะทะของอารยธรรมและการจัดระเบียบโลกใหม่” (The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order) ของ แซมมวล พี. ฮันติงตัน (Samuel Huntington)

ในที่นี้จะได้ทำความเข้าใจกับเนื้อหาโดยสรุปและเปรียบเทียบความแตกต่างของผลงานวิชาการทั้งสองชิ้นดังกล่าว เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการที่สำคัญของสาขาวิชารัฐศาสตร์ นอกจากนี้ ยังเป็นการตรวจสอบข้อเสนอของผลงานดังกล่าวทั้งสองในฐานะที่เป็นผลงานที่ทรงอิทธิพลในแวดวงวิชาการและได้รับการตีพิมพ์มานานแล้ว (21 ปี สำหรับ The End of History and the Last Man และ 17 ปี สำหรับ The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order) เพื่อให้ทราบว่าความพยายามในการก้าวสู่ระดับขั้นการพยากรณ์ของวิชารัฐศาสตร์ในครั้งนี้ประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด

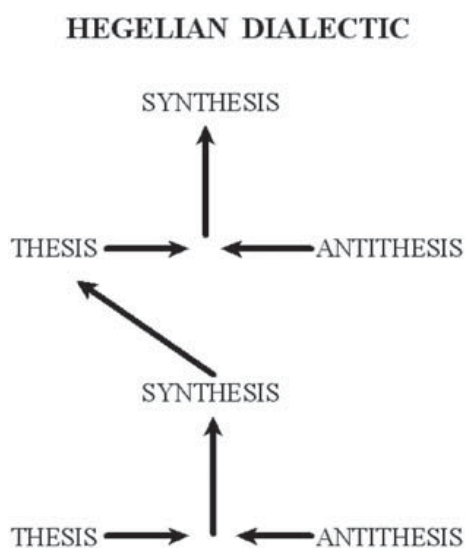
Francis Fukuyama กับ The End of History and the Last Man

หนังสือเรื่อง “The End of History and the Last Man” หรือ “จุดจบของประวัติศาสตร์และมนุษย์คนสุดท้าย” ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1992 นั้นเป็นผลงานที่ถูกกล่าวขวัญถึงอย่างมากของนักวิชาการชาวอเมริกันชื่อ ฟรานซิส ฟูกูยามา โดยเนื้อหาหลักของผลงานวิชาการชิ้นนี้กล่าวถึงแนวโน้มความเป็นไปของโลกภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตว่าเป็นการสิ้นสุดของประวัติศาสตร์การต่อสู้ของมนุษย์ในทางการเมืองเพราะเป็นที่แน่นอนแล้วว่าชัยชนะตกเป็นของฝ่ายเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democracy)

ชื่อหนังสือของฟูกูยามานั้น แสดงถึงรากฐานทางแนวคิดที่เขานำมาใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์เหตุการณ์ของการเมืองโลก ที่มาจากนักปรัชญาคนสำคัญ 2 คน ได้แก่ จอร์จ วิลเฮล์ม ฟรีดริช เฮเกิล (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) และ ฟรีดริช วิลเฮล์ม นิทเช่ (Friedrich Wilhelm Nietzsche) โดยในส่วนของเฮเกิลนั้น ฟูกูยามาเห็นด้วยกับสมมติฐานของเฮเกิลที่ว่า รูปแบบของสังคมมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่สามารถเป็นได้ คือ สังคมที่มีระบบการเมืองซึ่งยอมรับหลักการพื้นฐานในเรื่องสิทธิเสรีภาพของมนุษย์และอำนาจอธิปไตยของประชาชน นอกจากนี้ ฟูกูยามายังได้อิงการวิเคราะห์ของเขากับหลักการวิภาษวิธี (Dialectic) ของเฮเกิล ซึ่งเป็นวิธีการอธิบายว่าสิ่งต่าง ๆ สามารถพัฒนาไปได้อย่างไร โดยสามารถอธิบายอย่างสั้น ๆ ได้ว่า สิ่งต่าง ๆ ที่พัฒนาไปก็เพราะมีความขัดแย้งระหว่าง “สิ่งตั้งต้น” (Thesis) กับ “สิ่งต่อต้าน” (Anti-thesis) จนกระทั่งเกิดเป็น “สิ่งใหม่” (Synthesis) ขึ้น ซึ่งฟูกูยามา เห็นว่าประวัติศาสตร์สังคมของมวลมนุษยชาตินั้นก็จะมีพัฒนาการต่อเนื่องมาอย่างยาวนานจนกระทั่งถึงจุดสิ้นสุด คือ หมดเหตุปัจจัยที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งกันในประวัติศาสตร์ของ

ภาพที่ 1 ฟรานซิส ฟูกูยามา กับผลงานเรื่อง “จุดจบของประวัติศาสตร์และมนุษย์คนสุดท้าย”

ภาพที่ 2 วิจารณ์วิธีของเฮเกล

มนุษยชาติแล้ว ในส่วนของนิทเซ นั้นได้เสนอความคิดสำคัญไว้ประการหนึ่งว่า ความขัดแย้งในประวัติศาสตร์นั้นบางครั้งจะนำไปสู่ห้วงแห่งความหายนะ เพราะจะเกิดการรบราฆ่าฟันกันเป็นเหตุให้ผู้คนต้องล้มตายลงไปเป็นจำนวนมาก และภายหลังจากสิ้นสุดความขัดแย้งลงแล้วผู้คนที่ยังมีชีวิตรอดอยู่ก็จะเหลือเพียงน้อยนิดเท่านั้น ดังนั้น เมื่อความขัดแย้งในประวัติศาสตร์หมดสิ้นไปพวกเราที่เหลืออยู่ย่อมเป็นมนุษย์จำนวนตามนัยของนิทเซและเป็นมนุษย์พวกสุดท้ายที่จะดำรงอยู่ต่อไปในโลกนั่นเอง

ฟูกูยามา ได้อธิบายถึงพัฒนาการหรือความเคลื่อนไหวในประวัติศาสตร์สังคมของมนุษยชาติว่ามาจากแรงผลักดันภายในของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เฮเกลเรียกว่า “การ

ดิ้นรนต่อสู้เพื่อการยอมรับ” (struggle for recognition)¹ ทั้งนี้ ฟูกูยามา ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับแรงผลักดันนี้ว่าเพราะในตัวของมนุษย์มีสิ่งที่เรียกว่าภาษากรีกว่า “Thymos” ซึ่งเป็นศัพท์ที่มาจากแนวคิดของเพลโต โดยThymos เป็นหนึ่งในสามของสิ่งที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นจิตใจของมนุษย์ มันคือส่วนที่เป็นจิตวิญญาณ (Soul) (หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นอารมณ์ความรู้สึก)² Thymos นี้เป็นต้นกำเนิดของการเคารพในตนเองหรือการรักศักดิ์ศรีของตนเอง (self-esteem) มันทำให้มนุษย์กล่าวว่า “ข้าพเจ้าเป็นมนุษย์ที่มีเกียรติ ศักดิ์ศรี คุณค่าและความสำคัญ และข้าพเจ้าก็ภาคภูมิใจในสิ่งเหล่านั้นด้วย” สำหรับมนุษย์นั้นเราไม่สามารถจะให้ความสำคัญแค่เพียงเรื่องของการพื้นฐานทางร่างกายและเรื่องที่เป็นเหตุเป็นผลได้เท่านั้นแต่ต้องให้ความสำคัญกับบุคลิกภาพและตัวตนของมนุษย์ด้วย นอกจากนี้ ฟูกูยามา ยังได้ประดิษฐ์คำขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมของมนุษย์เพิ่มมาอีกคำหนึ่ง คือ megalothymia มาจากคำว่า “Megalos” ในภาษากรีก หมายความว่า “ความยิ่งใหญ่” (great) และคำว่า thymia ที่อ้างอิงไปถึงคำว่า thymos ซึ่งได้อธิบายไปแล้วข้างต้นดังนั้น เมื่อมารวมกันเป็น “megalothymia” จึงให้หมายความว่า “ความปรารถนาที่จะได้รับการยอมรับในฐานะที่ยิ่งใหญ่กว่าบุคคลอื่น” และด้วยลักษณะของมนุษย์เช่นนี้เองที่ทำให้ประวัติศาสตร์ของมนุษย์ได้เริ่มต้นขึ้น เนื่องจากความขัดแย้งอันนำไปสู่การต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงการยอมรับจากผู้อื่น อุปมาเหมือนมนุษย์ถ้าคนหนึ่งตื่นขึ้นมาและกล่าวกับมนุษย์ถ้าอีกคนหนึ่งว่า “ฉันต้องการให้แกยอมรับฉัน นั่นคือ ยอมรับว่าฉันยิ่งใหญ่กว่าแก ฉันเป็นเจ้านายแก และเป็นคนที่สามารถบังคับแกได้” จากนั้นพวกเขาก็ต่อสู้กันด้วยเรื่องนี้ ทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบ “นาย” กับ

1 ในส่วนของแรงผลักดันที่ขับเคลื่อนประวัติศาสตร์สังคมของมนุษยชาตินี้ ฟูกูยามาได้ยืนยันอย่างชัดเจนว่าเฮเกลมีแนวคิดในส่วนนี้ที่แตกต่างจาก คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) อย่างชัดเจน เนื่องจาก มาร์กซ์ เห็นว่าแรงผลักดันให้ประวัติศาสตร์สังคมของมนุษยชาติก้าวหน้าไปนั้นเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจหรือกล่าวอย่างเฉพาะเจาะจงว่ามาจากวิธีการผลิตเป็นสำคัญ

2 ส่วนประกอบของจิตใจมนุษย์ที่เหลืออีก 2 ส่วน ได้แก่ 1. ส่วนที่เกี่ยวกับความปรารถนาพื้นฐานของร่างกายมนุษย์ เช่น อาหาร และน้ำ 2. ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเหตุผล ความสามารถในการคิดคำนวณและการตัดสินใจอย่างมีตรรกะ

“ทาส” ขึ้นมา เพราะมีฝ่ายหนึ่งที่ยอมแพ้ ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งกลายเป็นผู้ชนะ ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันนี้ได้เติบโตเรื่อยมาในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ และประวัติศาสตร์สังคมของมนุษยชาติก็ได้เดินหน้ามาอย่างต่อเนื่องโดยเต็มไปด้วยความขัดแย้งและความวุ่นวาย

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมนุษย์มีความปรารถนาและต้องการความเคารพในตนเองหรือมีความรักในศักดิ์ศรีของตนเอง ดังนั้น ประวัติศาสตร์สังคมจึงเคลื่อนตัวมาสู่ระบอบประชาธิปไตย ไม่ใช่ว่าระบอบประชาธิปไตยจะนำไปสู่ความรุ่งเรืองมั่งคั่งทางทุนนิยม แต่เป็นเพราะว่ามันเป็นระบบการเมืองที่เคารพในสิทธิส่วนบุคคลและรับรองเกียรติ ศักดิ์ศรี คุณค่า และความสำคัญของมนุษย์ทุกคนในฐานะที่เป็นมนุษย์ด้วย ซึ่งเข้ากันกับธรรมชาติของมนุษย์ในหนทางที่เหมาะสมพอดีมากกว่ารูปแบบใด ๆ ของการปกครอง องค์การทางการเมือง หรือองค์การทางสังคม

พุกยามา เห็นว่าจุดเริ่มต้นแห่งจุดจบของประวัติศาสตร์เริ่มขึ้นด้วยการปฏิวัติฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1789 ซึ่งได้วางรากฐานของหลักการ “สิทธิเสรีภาพของมนุษย์” และ “อำนาจอธิปไตยของประชาชน” ขึ้นมาโดยช่วงหลังจากเหตุการณ์นี้ไป 200 ปี แม้ว่าจะเกิดความขัดแย้งและการต่อสู้ใด ๆ ขึ้นมามากมายเพียงใดและไม่ว่าจะมาจากฝ่ายซ้ายหรือฝ่ายขวาก็ตาม แต่รูปแบบของสังคมการเมืองที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นมานั้นก็ไม่มีสิ่งใดที่จะเหนือไปกว่าระบอบการเมืองที่ยอมรับหลักการพื้นฐานทั้งสองประการข้างต้นนี้ไปได้เลย

ความขัดแย้งครั้งสำคัญได้เกิดขึ้นมาในโลกนี้ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั่นก็คือความขัดแย้งระหว่างฝ่ายเสรีประชาธิปไตยที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่มีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำ ซึ่งความขัดแย้งครั้งนี้เป็นสิ่งที่ผู้คนในโลกคิดว่ามันดำรงอยู่ตลอดเวลา ไม่เว้นแม้แต่ผู้เชี่ยวชาญด้านการต่างประเทศอย่าง ดร.เฮนรี คิสซิงเจอร์ (Henry Kissinger)³ ซึ่งประเมินสถานการณ์ไว้ในช่วงทศวรรษที่ 1970 ว่า “เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่เราต้องเผชิญกับความจริงที่เห็นได้อย่างกระจ่างแจ้งว่าภัยคุกคาม (จากคอมมิวนิสต์) นั้นไม่มีวันที่จะสิ้นสุดลงได้ เราต้องเรียนรู้ที่จะดำเนินนโยบายต่างประเทศให้เหมือนกับที่ประเทศอื่น ๆ ทำกันมายาวนานนับร้อย ๆ ปี คือจะพักรบก็ใช้ที่ จะวิ่งหนีก็ใช้ว่า เพราะสถานการณ์แบบนี้จะไม่หายไปไหน” หรือแม้แต่ตัวของพุกยามาเอง ก็ยังยอมรับในการให้สัมภาษณ์นายไบรอัน แลมป์ (BRIAN LAMB) ในรายการ “booknotes” เมื่อ 17 มกราคม ค.ศ. 1992 ว่า “ถ้าหากคุณถามผมเมื่อ 10 ปี ก่อน ตอนที่ผมกำลังเรียนและฝึกเพื่อเป็นผู้ชำนาญการในด้านสหภาพโซเวียตนั้น ผมก็คงจะต้องบอกว่ามันจะเป็นไปได้อย่างไรที่ลัทธิคอมมิวนิสต์จะล่มสลายในช่วง ค.ศ. 1992 ไม่เพียงแต่ลัทธิคอมมิวนิสต์หรอกนะแต่หมายถึงสหภาพโซเวียตด้วย นี่เป็นเรื่องเหลวไหลสิ้นดี เพราะสหภาพโซเวียตเป็นตัวแทนของรัฐบาลในอีกรูปแบบหนึ่งที่จะสามารถพัฒนาและก้าวต่อไปได้ เนื่องจากมีความเข้มแข็งภายในอย่างยิ่ง และผมก็คิดว่ามันจะคงอยู่ไปตลอดช่วงชีวิตของผม”

³ อดีตที่ปรึกษาความมั่นคงของสหรัฐอเมริกา และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาในรัฐบาลของประธานาธิบดี ริชาร์ด นิกสันและประธานาธิบดีเจอร์ลาร์ด ฟอร์ด ในระหว่างเดือนกันยายน ค.ศ.1973 จนถึงเดือนมกราคม ค.ศ.1977

ดังนั้น เมื่อสหภาพโซเวียตล่มสลายลงในช่วง ค.ศ. 1991 จึงนับว่าความขัดแย้งระหว่างฝ่ายคอมมิวนิสต์และฝ่ายเสรีประชาธิปไตยเป็นอันสิ้นสุดลง และฝ่ายเสรีประชาธิปไตย⁴ เป็นผู้กำชัยชนะ

พุกยามาได้อธิบายถึงเหตุแห่งความล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์และสหภาพโซเวียตว่า ไม่ใช่เหตุผลในเรื่องประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ หรือมาตรฐานความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันระหว่างประเทศเยอรมันตะวันตกกับประเทศเยอรมันตะวันออก แต่มันเป็นเหตุผลที่เกี่ยวกับคุณธรรมบางอย่าง กล่าวคือในระบบเช่นนั้นมันจะบีบบังคับให้ผู้คนต้องประนีประนอมกับตัวเองทำให้ผู้คนไม่สามารถที่จะเข้าถึงหรือยกระดับ Thymos (การเคารพในตนเองหรือการรักศักดิ์ศรีของตนเอง) ขึ้นมาได้ โดยบรรดารัฐบาลคอมมิวนิสต์มักจะทำให้ประชาชนหลงวนเวียนอยู่กับวัฒนธรรมการบริโภคที่เป็นหน้าฉาก เช่น การโฆษณาชวนฝันถึงการมีพาร์ตเนอร์ที่ดีกว่า ตู้เย็นที่ดีกว่า การมีรถยนต์ หรือการเดินทางไปพักผ่อนในต่างประเทศ อย่างเช่น บัลแกเรีย เป็นต้น แต่ทว่าการที่ประชาชนจะเข้าถึงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็ต้องแลกกับการเคารพในศักดิ์ศรีของตนเอง เปรียบได้กับการกล่าวว่า “ถ้าหากท่านต้องการเป็นส่วนหนึ่งของระบบนี้เพื่อความสำเร็จในหน้าที่การงาน ความก้าวหน้าในชีวิต เพื่อที่จะได้มีเวลาพักผ่อนที่สุขสบาย ท่านต้องลงชื่อในข้อเรียกร้องนี้ ท่านต้องประณามหรือตำหนิเพื่อนร่วมงานของท่านที่ไม่เห็นด้วย ท่านจะต้องหุบปากเมื่อท่านเห็นใครบางคนกระทำการช่มเหลอย่างไม่ยุติธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าพวกเขาเหล่านั้นเป็นคนของพรรค” หรืออะไรทำนองนี้ ดังนั้น การล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์จึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าภายใต้ระบอบอย่างนั้นมันได้สร้างสินค้าประเภทย่อมแมวขายขึ้นมาอย่างกลาดเกลื่อนหรือการที่ไม่มีอาหารวางขายอยู่ที่ชั้นวางของ แต่อันที่จริงแล้วมันเป็นเพราะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมบางอย่าง เนื่องจากระบอบคอมมิวนิสต์นั้นเป็นระบบที่กดดันให้ผู้คนต้องยอมรับใน “การต่อรองแบบเฟาสต์”⁵ (Faustian

⁴ การที่ต้องใช้คำว่า “เสรีประชาธิปไตย” นั้น เนื่องจากพุกยามา เห็นว่าประชาธิปไตยที่ไม่มีคำว่า “เสรี” นำหน้านั้นเป็นสิ่งที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยเขาได้แสดงความเห็นถึงประชาธิปไตย ที่ไม่มีคำว่า “เสรี” นำหน้าเอาไว้ในรายการ “booknotes” เมื่อวันที่ 17 มกราคม ค.ศ.1992 ว่า ในความเป็นจริงแล้วประชาธิปไตยแบบนี้มีอยู่เป็นจำนวนมากในปัจจุบัน มักปรากฏอยู่ในโลกอิสลาม ยกตัวอย่างเช่น ในประเทศอิหร่าน ไม่ว่าจะในยุคของอิหม่ามโคไมเนห์หรือหลังยุคของโคไมเนห์ก็ตาม เขาเห็นว่าพอที่จะอ้างได้ว่าเป็นประชาธิปไตยที่ไม่มีคำว่า “เสรี” นำหน้าได้ไม่มากนักน้อย เพราะพวกเขามีการเลือกตั้งหรืออะไรทำนองนั้น แต่ก็เป็นการเลือกตั้งที่ไม่บริสุทธิ์สะอาด ผู้หญิงไม่มีสิทธิต่าง ๆ ไม่สามารถที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ ไม่มีเสรีภาพในการนับถือศาสนา และไม่มีเสรีภาพในการพูด เขาเห็นว่าพฤติกรรมเช่นนี้เป็นปัญหาที่กระจายอยู่ในหลาย ๆ ประเทศของโลกอาหรับ เช่น ในอัลจีเรียก็มีกลุ่มอิสลามิกที่มีแนวโน้มว่าจะชนะการเลือกตั้ง แม้จะดูเป็นประชาธิปไตยแต่ในทางปฏิบัติแล้วมันไม่มีเสรีภาพ เพราะในระบบเช่นนี้ประชาชนไม่มีเจตนาใด ๆ ที่เกี่ยวกับความต้องการในการปกป้องหรือรับรองสิ่งสำคัญต่าง ๆ (ที่เกี่ยวกับการเคารพในตนเองหรือการรักศักดิ์ศรีของตนเอง) เช่น เสรีภาพในการนับถือศาสนาและเสรีภาพในการพูด ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือปัญหาที่แท้จริงในสังคมแบบนี้ ดังนั้น เมื่อประชาชนสนับสนุนให้กลุ่มเหล่านี้ได้รับการเลือกตั้งในเข้าสู่อำนาจ สิ่งแรก ๆ ที่พวกเขาจะกระทำก็คือถอดถอนสิทธิบางส่วนของประชาชนออกไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองที่ทำให้ “ประชาธิปไตย” แตกต่างไปจาก “เสรีประชาธิปไตย” ที่เน้นการวางรากฐานอยู่บนหลักการ “อำนาจของประชาชน”

⁵ การต่อรองแบบเฟาสต์ นั้นเป็นคติชนที่สืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมความเชื่อและตำนานพื้นบ้านของชาวตะวันตกที่เกี่ยวข้องกับคริสต์ศาสนา หมายถึง การที่มนุษย์ได้ตกลงทำสัญญากับซาตานหรือปีศาจอื่น ๆ ซึ่งเป็นข้อตกลงแลกเปลี่ยนโดยมนุษย์ได้เสนอที่จะยกวิญญาณของตนเองให้แก่ปีศาจ เพื่อแลกกับการให้ปีศาจกระทำความปรารถนาบางสิ่งบางอย่างของตนให้เป็นจริงขึ้นมา นอกจากนี้ยังมีความเชื่อสำหรับบางคนแล้วก็ตามสัญญาด้วยปีศาจเพียงเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าจะนับถือปีศาจเป็นนายโดยไม่ต้องการสิ่งใดตอบแทนเลย การต่อรองแบบเฟาสต์นี้ถูกใช้เป็นสำนวนหมายถึงการกดขี่ขูดรีดตนเองโดยแลกสิ่งสำคัญยิ่งใหญ่ของตนกับสิ่งที่มีความสำคัญน้อยกว่า

bargain) หรือ “การทำสัญญากับปีศาจ” เพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าสำหรับบริโภคเพียงเล็กน้อยที่แทบไม่พอต่อการประทังชีวิต หรือต้องกระทำการโง่เขลาอ่อนแอตามความต้องการหรือคำสั่งของพรรคคอมมิวนิสต์เพียงเพื่อปกป้องตนเองหรือกิจการของตนเองให้พ้นจากการที่บรรดาสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จะมาหาเพื่อก่อวินาศกรรมและคุกคามด้วยคุกตะรางหรือสิ่งน่ากลัวประการอื่น ๆ ที่คนเหล่านั้นจะสามารถทำได้ สิ่งเหล่านี้คือสาเหตุอันแท้จริงที่นำไปให้ระบอบเช่นนี้ต้องล่มสลายลงไป

ฟูกูยามา ได้ฟันธงลงไปว่าเหตุการณ์ล่มสลายของสหภาพโซเวียตและระบอบคอมมิวนิสต์นี้คือจุดจบของประวัติศาสตร์ โดยเขาได้อธิบายถึง “จุดจบของประวัติศาสตร์” ว่าหมายถึงการสิ้นสุดของสงครามและความขัดแย้ง (ในการเมืองโลก) ที่นำไปสู่การนองเลือดต่าง ๆ เนื่องจากผู้คนไม่มีสาเหตุใหญ่โตใด ๆ ที่จะต้องทำให้เกิดการรบราฆ่าฟันกันอีกต่อไป

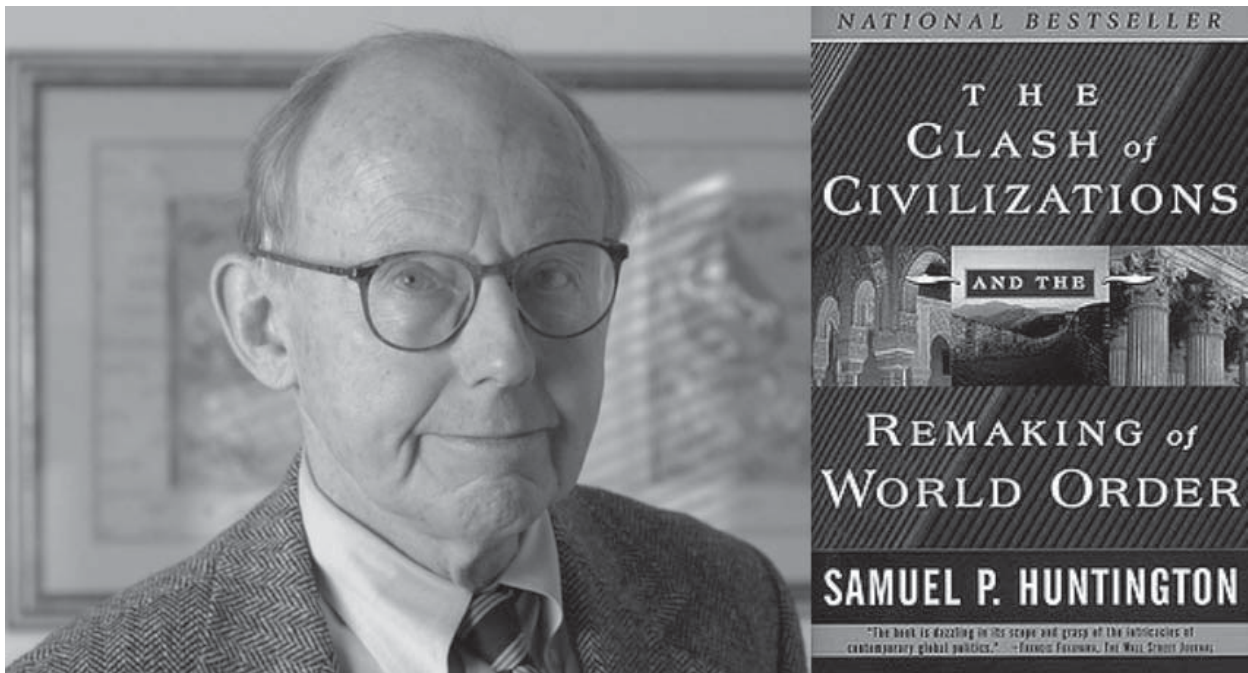
นอกจากนี้ ในอีกทางหนึ่งเมื่อมนุษย์ได้เข้ามาถึงจุดจบของประวัติศาสตร์ พวกเขาจะสามารถสร้างความพึงพอใจของตนเองผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้โดยไม่ต้องกังวลกับเรื่องสงครามความขัดแย้งระหว่างประเทศ มนุษย์กำลังจะได้เข้าถึงสังคมที่ยุติธรรมอย่างสมบูรณ์⁶ อันเป็นที่ที่ทุกคนได้รับการยอมรับและได้รับการปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียมอันนับเป็นความก้าวหน้าครั้งยิ่งใหญ่ แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งมันก็เป็นเหมือนการที่มนุษย์ถูกปล้นชิงตัวตนอีกด้านหนึ่งไป นั่นก็คือ ด้านที่ต้องการจะต่อสู้ ด้านที่ต้องการบรรลุเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ต่าง ๆ (ที่ฟูกูยามาเรียกว่า “megalothymia”) เกิดเป็นความรู้สึกที่ย้อนแย้งกันเอง (Paradox) ภายในตัวมนุษย์ เพราะเมื่อถึงจุดสิ้นสุดของประวัติศาสตร์หรือก็คือการที่ประวัติศาสตร์สังคมของมนุษยชาติได้เดินทางบรรลุถึงชีวิตที่ดีและสังคมที่ดีอันเป็นความสำเร็จอย่างยิ่ง แต่ในขณะเดียวกันจุดสิ้นสุดของประวัติศาสตร์นี้ก็ไฉ่ช่วงชิงเอาความรู้สึกบางอย่างที่สำคัญมาก ๆ ของมนุษย์ นั่นคือ ความกระหายในการก้าวไปสู่จุดหมายที่สูงส่งขึ้นไปอีกด้วย ชีวิตของมนุษย์จะมีลักษณะเรียบเฉยเสมือนกับสัตว์เลี้ยงที่นอนอาบแดดและรอรับการป้อนอาหาร ซึ่งการที่มีชีวิตอยู่อย่างเรียบเฉยนี้ไม่ได้เป็นเพราะว่าตนเองพอใจกับสิ่งที่เป็นอยู่ เพียงแต่จะไม่รู้สึกกังวลว่าจะมีใครกำลังกระทำสิ่งที่มีคุณค่าเหนือกว่าที่พวกเขากำลังเป็นอยู่นี้ได้

Samuel P. Huntington กับ The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order

หนังสือเรื่อง “The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order” หรือ “การปะทะของอารยธรรมและการจัดระเบียบโลกใหม่” ของแซมมวล พี. ฮันติงตัน ได้รับการตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1996 เป็นผลงานที่เรียกได้ว่าออกมาเพื่อโต้แย้งกับ The End of History and the Last Man ของฟรานซิส ฟูกูยามา

ฮันติงตันเห็นว่าแนวโน้มความเป็นไปของการเมืองโลกในกาลข้างหน้า นั้น จะได้รับการกำหนดด้วยวัฒนธรรมและอารยธรรม เหตุว่าอัตลักษณ์ของอารยธรรมต่าง ๆ นั้นนอกจากที่มันจะเชื่อมร้อยผู้คนที่อยู่ใวัฒนธรรมเดียวกันให้เกิดความผูกพันแน่นแฟ้นเข้าด้วยกัน แต่ในขณะเดียวกันมันก็ก่อให้เกิดความแปลกแยกระหว่างสังคมของมนุษยชาติที่อยู่ต่างอารยธรรมกัน

⁶ หมายถึงสังคมที่ปกครองโดยระบอบเสรีประชาธิปไตย

ภาพที่ 3 แซมมวล พี. ฮันติงตัน กับ ผลงานเรื่อง
“การปะทะของอารยธรรมและการจัดระเบียบโลกใหม่”

เขาได้ย้อนกลับไปถึงสังคมมนุษย์ในสมัยโบราณหลายพันปี เพื่อแสดงให้เห็นว่าในอดีตกาลนั้น มนุษย์มีอารยธรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นและกระจัดกระจายกันอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของโลก และอารยธรรมเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะติดต่อกันได้หรือหากจะติดต่อข้ามอารยธรรมได้ก็เป็นไปโดยจำกัด แต่เมื่อการคมนาคมเจริญก้าวหน้าขึ้นในช่วง 500 ปี ที่ผ่านมา ได้ทำให้การติดต่อกันสามารถกระทำได้ง่ายขึ้นมาก ซึ่ง ฮันติงตันได้เน้นฉายภาพไปที่อารยธรรมตะวันตกซึ่งครอบคลุมดินแดนของอเมริกาและยุโรปใน 2 มิติก็คือ

มิติที่ 1 ผู้คนในอารยธรรมตะวันตกนี้ได้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะที่มีทั้งความร่วมมือระหว่างกัน การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน และการขัดแย้งจนถึงขั้นกระทำสงครามต่อกัน

มิติที่ 2 คือการที่รัฐในอารยธรรมตะวันตกได้แผ่อำนาจอิทธิพลของตนเองไปรุกรานประเทศต่าง ๆ ในอารยธรรมอื่นเข้ามาเป็นเมืองขึ้นของตน

สถานการณ์โลกเป็นไปใน 2 มิติดังกล่าวนี้ เป็นไปในรูปของดุลย์แห่งอำนาจ (Balance of Power) ระหว่างมหาอำนาจหลายชาติ โดยที่มหาอำนาจชาติต่าง ๆ จะพยายามคานอำนาจกันเพื่อมิให้มีมหาอำนาจใดโดดเด่นขึ้นมาเป็นมหาอำนาจเดียวในโลก รูปแบบเช่นนี้ดำเนินมาเป็นปกติจนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ใน ค.ศ. 1945 ประเทศมหาอำนาจเดิมในยุโรปได้รับความเสียหายจากสงครามโลก ทำให้เหลือชาติที่เข้มแข็งอยู่เพียง 2 ชาติ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา และ สหภาพโซเวียต นับเป็นยุคที่โลกตกอยู่ภายใต้การนำของอภิมหาอำนาจ (Super Power) 2 ขั้ว (Bipolar System) โดยที่ทั้งสองขั้วก็แข่งขันกันขยายอำนาจของตนด้วยการสร้างความแข็งแกร่ง แผ่ขยายอิทธิพลของตนทั้งทางเศรษฐกิจและการทหาร จนกระทั่งประเทศต่าง ๆ ในโลกแบ่งออกเป็น 3 ฝ่าย กล่าวคือ ฝ่ายประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่นำโดยสหรัฐอเมริกาและฝ่ายประเทศที่ปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ที่นำโดยสหภาพ

โซเวียต กลุ่มประเทศใน 2 ฝ่ายนี้ได้แข่งขันกันแผ่ขยายอิทธิพลของตนไปยังฝ่ายที่ 3 ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศด้อยพัฒนา/กำลังพัฒนาและกลุ่มประเทศเกิดใหม่ การแข่งขันภายใต้ความขัดแย้งที่รุนแรงในบางครั้งทำให้เกิดเป็นสงครามตัวแทนหรือสงครามจำกัดขอบเขตขึ้นมา

จนกระทั่งเมื่อสหภาพโซเวียตล่มสลายลงในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1991 การเมืองโลกที่เคยยึดถือแบ่งฝักแบ่งฝ่ายกันตามอุดมการณ์ทางการเมืองและระบบเศรษฐกิจก็เล็กลงไปด้วย โดยประเทศที่เคยอยู่ในฝ่ายอุดมการณ์ตามระบอบคอมมิวนิสต์ก็ได้ละทิ้งอุดมการณ์เช่นนั้นไปและหันไปยอมรับนับถืออุดมการณ์ของโลกประชาธิปไตย ซึ่งเสมือนเป็นผู้มีชัยในตอนท้ายที่สุดของยุคสงครามเย็นนี้

อย่างไรก็ตาม เมื่อความขัดแย้งในทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศหมดสิ้นลงไปมนุษยชาติก็กลับไปยึดถือการรวมกลุ่มกันอย่างที่พวกเขาเคยเป็นมาในอดีตกาลอีกครั้ง นั่นก็คือการรวมกลุ่มกันตามวัฒนธรรมหรืออารยธรรม ซึ่งประกอบไปด้วยเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา ภาษา ประเพณีและวิถีการดำเนินชีวิต เมื่อการเมืองโลกก้าวมาถึงจุดนี้แล้วประวัติศาสตร์สังคมของมนุษยชาติก็ได้ดำเนินต่อไป แต่มิใช่เป็นไปเพื่อการแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองหรือการแสวงหาแนวร่วมตามอุดมการณ์ทางการเมืองอีกต่อไป ทว่ากลายเป็นการเสริมสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและรัฐหรือประเทศต่าง ๆ ให้เด่นชัดขึ้น

อันดั่งนั้น เห็นว่าภายหลังจากยุคสงครามเย็นแล้วมนุษยชาติได้แบ่งกันออกตามกลุ่มอารยธรรมใหญ่ ๆ แยกได้เป็น 8 อารยธรรมด้วยกัน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 อารยธรรมตะวันตก (Western) ประกอบไปด้วยสหรัฐอเมริกาและแคนาดา ยุโรปตะวันตกและยุโรปกลาง ออสเตรเลียและประเทศในกลุ่มโอเชียเนีย⁷ เช่น นิวซีแลนด์

กลุ่มที่ 2 อารยธรรมลาตินอเมริกา (Latin American) ประกอบด้วยประเทศในแถบอเมริกากลางและอเมริกาใต้เช่น กายอานา ซูรินาเม เฟรนช์กีอานา คิวบา สาธารณรัฐโดมินิกัน และเม็กซิโก เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 อารยธรรมคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ (Orthodox) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศในกลุ่มของสหภาพโซเวียตเดิม อดีตประเทศยูโกสลาเวีย (ยกเว้นโครเอเชีย และ สโลวีเนีย) บัลแกเรีย ไชปรัส กรีซ และโรมาเนีย นอกจากนี้ ยังมีประเทศที่แม้ไม่ได้มีประชากรที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์เป็นประชากรส่วนใหญ่แต่ก็อยู่ร่วมในอารยธรรมนี้ด้วย ได้แก่ อาเซอร์ไบจาน (ประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม นิกายชีห์อะ) อัลเบเนีย (ประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม นิกายสุหนี่) สโลวีเนีย (ประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก) โครเอเชีย (ประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก) ประเทศในแถบทะเลบอลติก (ประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์) และอาร์เมเนีย (ศาสนาคริสต์ที่แพร่หลายในอาร์เมเนียเป็นส่วนหนึ่งของนิกายออร์ทอดอกซ์ตะวันออกมากกว่าออร์ทอดอกซ์ตะวันตก) รวมทั้งประเทศส่วนใหญ่ในเอเชียกลาง

กลุ่มที่ 4 อารยธรรมจีนหรืออารยธรรมซินิก (Sinic) อารยธรรมกลุ่มนี้มีแกนกลางอยู่ที่ประเทศจีน รวมทั้ง เกาหลี (ทั้งเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้) ไต้หวัน สิงคโปร์ และเวียดนามนอกจากนี้ ยังประกอบด้วยกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

⁷ กลุ่มประเทศและหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก

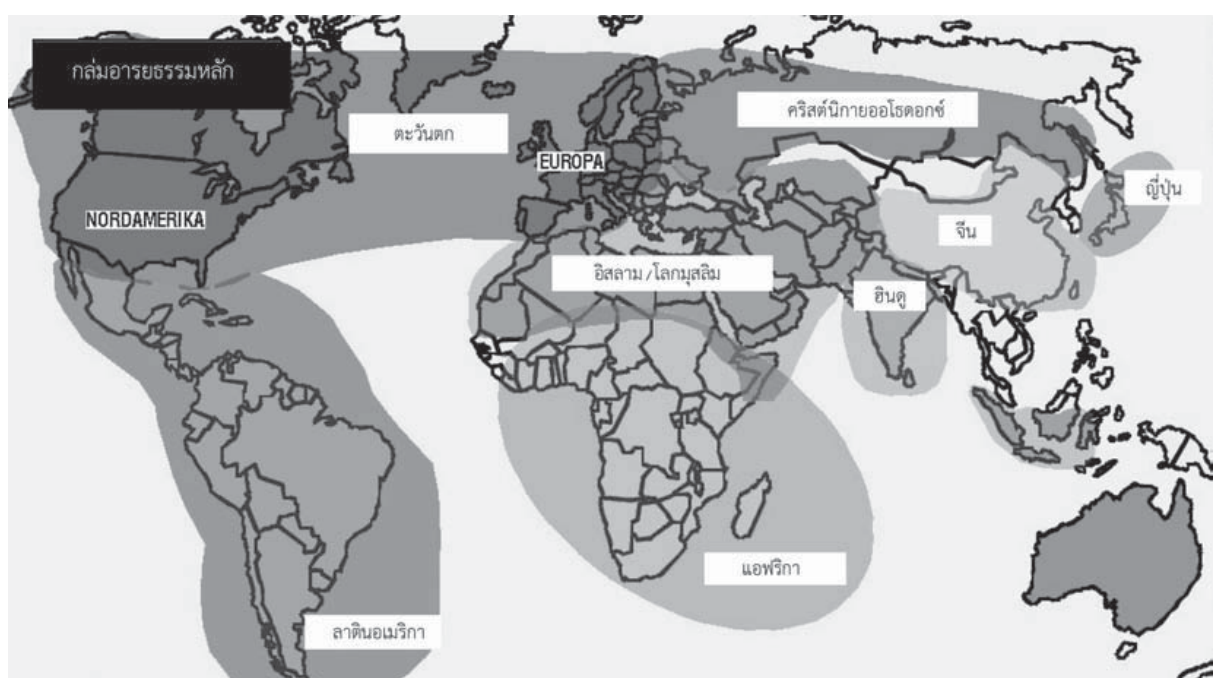
กลุ่มที่ 5 อารยธรรมญี่ปุ่น(Japan) ซึ่งแม้จะมีพื้นที่ใกล้เคียงกับอารยธรรมจีนแต่ก็แยกตัวและพัฒนาเอกลักษณ์ของตนเองออกมาจากอารยธรรมจีน

กลุ่มที่ 6 อารยธรรมฮินดู (Hindu) เป็นอารยธรรมที่ตั้งมั่นอยู่ในประเทศอินเดีย ภูฏาน และเนปาล นอกจากนี้ยังประกอบด้วยกลุ่มชาวอินเดียพลัดถิ่นที่อยู่ในส่วนต่าง ๆ ของโลกอีกด้วย

กลุ่มที่ 7 อารยธรรมแอฟริกัน (Africa) หรืออารยธรรมซาฮารา-แอฟริกัน กลุ่มอารยธรรมนี้ประกอบด้วยประเทศในทวีปแอฟริกาตอนใต้ แอฟริกาตอนกลาง (ไม่รวมชาด) แอฟริกาตะวันออก (ไม่รวมเอธิโอเปีย โคอโมโรส เคนยา มอริเชียส และแทนซาเนีย) เคปเวิร์ด, โกตดิวัวร์, กานา, ไลบีเรีย, และเซียร์ราลีโอน

กลุ่มที่ 8 อารยธรรมอิสลาม (Islamic) หรือโลกมุสลิม (Muslim World) ได้แก่กลุ่มประเทศส่วนใหญ่ในตะวันออกกลาง ประเทศในแถบแอฟริกาตะวันตกเฉียงเหนือบังคลาเทศ ปากีสถาน บรูไน โคอโมโรส มาเลเซีย และมัลดีฟส์

ในบรรดากลุ่มอารยธรรมทั้งหมดนี้ถือว่ากลุ่มอารยธรรมตะวันตกเป็นกลุ่มที่มีพลังทางเศรษฐกิจและการทหารเข้มแข็งมากกว่ากลุ่มอื่น แม้ว่าหากพิจารณาในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ความก้าวหน้าของกลุ่มอารยธรรมอื่น ๆ จะมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น เช่น กลุ่มอารยธรรมจีนและกลุ่มอารยธรรมฮินดูมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่สูง (เนื่องจากเป็นตลาดขนาดใหญ่) ทั้งยังมีการพัฒนาเทคโนโลยีทางการทหารขึ้นสูงมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของกลุ่มอารยธรรมตะวันตกลดลงก็ตามแต่ก็ยังนับว่าเหนือกว่ากลุ่มอื่นมากอยู่ดีกลุ่มอารยธรรมตะวันตกนี้แม้ว่าแข็งแกร่งกว่ากลุ่มอื่นแต่ภายในกลุ่มอารยธรรมนี้ได้แบ่งออกเป็นสองส่วน กล่าวคือ ส่วนที่หนึ่งมีแกนกลางอยู่ที่สหรัฐอเมริกา กับ ส่วนที่สองมีแกนกลางอยู่ที่สหภาพยุโรปซึ่งมีฝรั่งเศสและเยอรมนีเป็นหัวขบวนขับเคลื่อนโดยมีอังกฤษเป็นตัวประกอบที่สำคัญ

ภาพที่ 4 แสดงการแบ่งเขตตามอารยธรรมหลักตามแนวคิดของแซมมวล พี. ฮันติงตัน

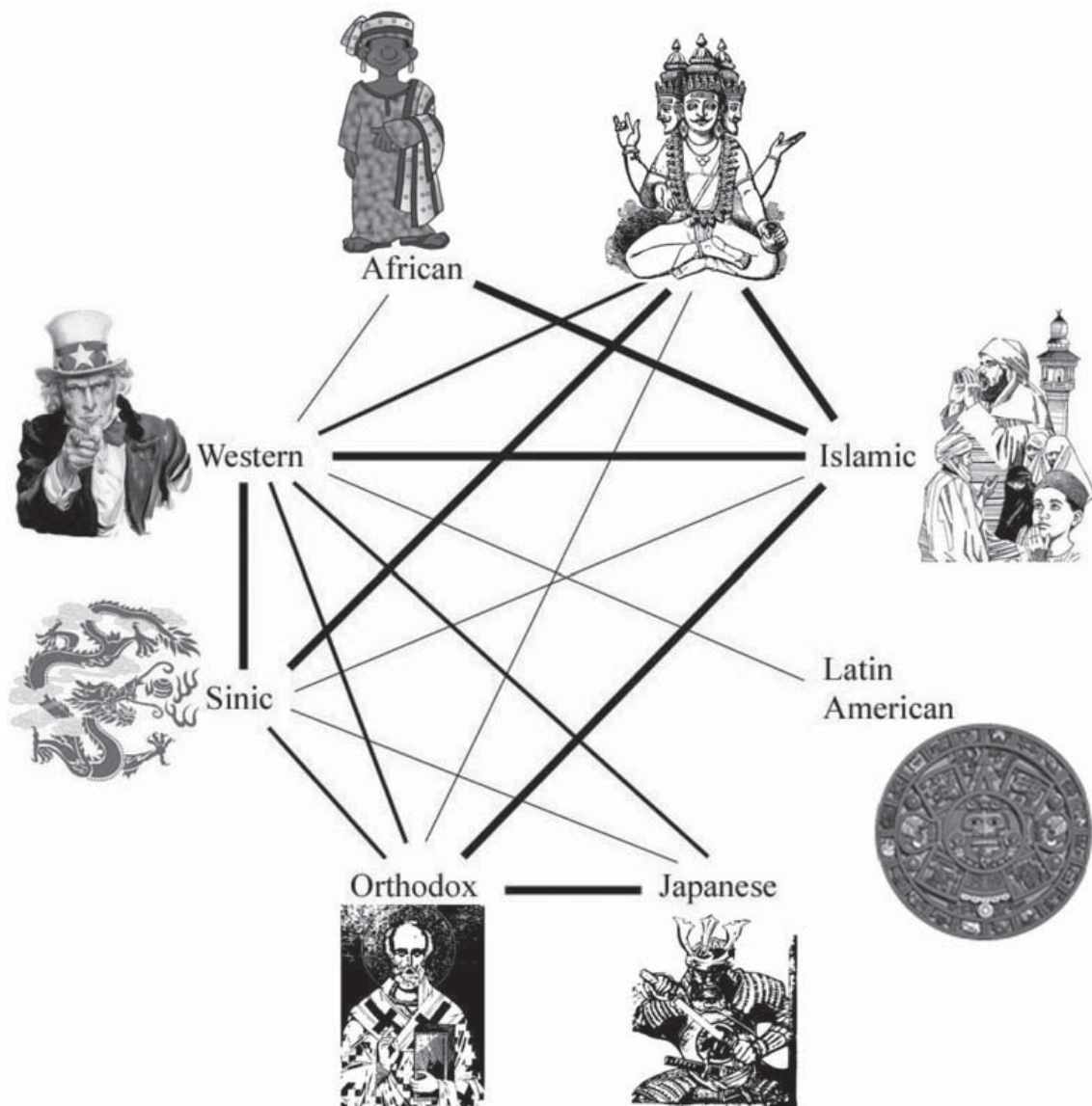
ส่วนกลุ่มอารยธรรมอื่น ๆ นั้นก็สามารถแบ่งเป็นกลุ่มอารยธรรมที่มีผู้นำเดียวกับกลุ่มที่ยังไม่มีผู้นำที่ชัดเจน โดยกลุ่มที่มีผู้นำเดี่ยวได้แก่ อารยธรรมจีน ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีน อารยธรรมฮินดู ได้แก่ ประเทศอินเดีย อารยธรรมญี่ปุ่น ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น อารยธรรมอโธด็อกซ์ ได้แก่ สาธารณรัฐรัสเซีย ส่วนกลุ่มอารยธรรมที่ยังไม่มีประเทศผู้นำที่ชัดเจน ได้แก่ อารยธรรมอิสลาม อารยธรรมแอฟริกา อารยธรรมลาตินอเมริกา

อันตึงตันเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของกลุ่มอารยธรรมต่าง ๆ นั้น มีแนวโน้มที่จะเป็นไปในทางของการเป็นปรปักษ์หรือมีความขัดแย้งระหว่างกันมากกว่าจะมีความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้อันตึงตันมีความเห็นว่าการจัดคู่ขัดแย้งหรือการจับคู่ปะทะกันระหว่างกลุ่มอารยธรรมนั้น แต่ละกลุ่มจะมีคู่ขัดแย้งหลักของตนเองที่มีแนวโน้มจะต้องเกิดการกระทบกระทั่งจนถึงขั้นปะทะกับในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นอกจากนี้แล้วบางกลุ่มอารยธรรมก็จะมีคู่ขัดแย้งระดับรองและคู่ขัดแย้งปลีกย่อยลดหลั่นลงไป นอกจากนี้ ความขัดแย้งในเวทีการเมืองโลกก็จะแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับท้องถิ่น ซึ่งที่รุนแรงที่สุดน่าจะได้แก่ชุมชนชาวมุสลิมมีโอกาสจะปะทะกับดินแดนที่เป็นเพื่อนบ้านซึ่งสังกัดอยู่ในกลุ่มอารยธรรมตะวันตก อารยธรรมอโธด็อกซ์ อารยธรรมฮินดู และอารยธรรมแอฟริกา โดยความขัดแย้งในระดับท้องถิ่นนี้หากไม่ยับยั้งควบคุมให้ดีและหากมหาอำนาจชาติใดได้เข้าไปสนับสนุนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเข้าให้ด้วยแล้วปัญหาก็อาจลุกลามขยายวงกว้างออกไปได้ ความขัดแย้งอีกระดับหนึ่งได้แก่ ความขัดแย้งระดับมหภาค ซึ่งแนวโน้มที่จะเกิดความขัดแย้งกันได้มากที่สุดคือความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอารยธรรมตะวันตกกับกลุ่มอารยธรรมอื่นที่อาจจับมือร่วมกันเพื่อปะทะกับอารยธรรมตะวันตกก็เป็นได้

ตามแนวการวิเคราะห์ของอันตึงตันข้างต้นนั้น กลุ่มอารยธรรมตะวันตกมีแนวโน้มจะเกิดการปะทะกับกลุ่มอื่นมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มอารยธรรมอิสลามและกลุ่มอารยธรรมจีน ซึ่งปัจจัยอันจะเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงนั้นคือความพยายามที่จะเข้าครอบงำหรือแผ่ขยายอิทธิพลและวัฒนธรรมของตนเข้าไปยังประเทศในกลุ่มอารยธรรมอื่น ๆ ของชาติในอารยธรรมตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีความล้าพองสูงขึ้นมาภายหลังการล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์และสหภาพโซเวียตทำให้สิ้นสุดยุคของสงครามเย็น เพราะสหรัฐอเมริกาเห็นว่าอุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของตนนั้นดีที่สุดในสิ่งที่ประเทศต่าง ๆ ต้องนำเอาไปใช้ แม้ว่าผู้คนส่วนหนึ่งในกลุ่มอารยธรรมอื่นอีก 7 กลุ่ม จะมีบางส่วนที่เห็นด้วยกับความคิดนั้น แต่คนส่วนใหญ่หรืออย่างน้อยก็หมายถึงคนกลุ่มที่กุมอำนาจส่วนใหญ่ในสังคมของอารยธรรมอื่น ๆ เห็นว่าวัฒนธรรมแบบนั้นไม่เหมาะสมกับสังคมของตน ทั้งยังมองว่านี่คือวิธีการในการล่าอาณานิคมรูปแบบหนึ่งของสหรัฐอเมริกาเท่านั้น นอกจากนี้สหรัฐอเมริกายังมีชนกิตติหลังในเรื่องการปฏิบัติอย่างสองมาตรฐาน เช่น พยายามผลักดันให้ประเทศต่าง ๆ เป็นประชาธิปไตยแต่กลับไม่ยอมดำเนินการดังกล่าวกับประเทศที่ครอบครองน้ำมันจำนวนมาก หรือการยอมให้บางประเทศมีอาวุธนิวเคลียร์ได้แต่ไม่ยอมให้บางประเทศดำเนินการเพื่อมีระเบิดนิวเคลียร์ไว้ในครอบครอง หรือความพยายามผลักดันเรื่องการค้าเสรีแต่ปิดกั้นตลาดการเกษตรกับประเทศอื่น ๆ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วยังมีปมขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ที่สามารถก่อตัวเป็นความรู้สึกที่ไม่เป็นมิตรกันระหว่างกลุ่มอารยธรรมตะวันตกกับกลุ่มอารยธรรมอิสลาม ได้เนื่องจากในอดีตกองทัพมุสลิมได้บุกเข้าโจมตีดินแดนยุโรปของชาวคริสต์และสามารถยึดครองดินแดนต่าง ๆ ให้อยู่ใต้อำนาจของชาวมุสลิมได้เป็นจำนวนมาก แต่ต่อมาชาวคริสต์ก็ได้รวมกำลังจัดกองทัพเพื่อไปทำสงครามตอบโต้ชาวมุสลิมซึ่งรู้จักกันในนามของสงครามครูเสด ซึ่งได้รับกันถึง 8 ครั้ง กินเวลายาวนานเกือบ 200 ปี นอกจากนี้การที่ประเทศในกลุ่มอารยธรรมตะวันตกให้การสนับสนุนแก่ประเทศอิสราเอลซึ่งเป็นที่ชิงชังของกลุ่มอารยธรรมอิสลามในดินแดนตะวันออกกลางก็เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการปะทะกันได้ระหว่างสองอารยธรรมนี้ได้อีกด้วย

ในด้านของอารยธรรมจีนนั้น เป็นอารยธรรมที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานกว่า 5,000 ปี และผู้คนในอารยธรรมจีนก็มีความภาคภูมิใจในอารยธรรมของตนเองมาก แม้ว่าในช่วง 200 ปี ที่ผ่านมาอารยธรรมตะวันตกจะมีความเจริญก้าวหน้าไปมากพิดกับอารยธรรมจีนที่กลับหยุดนิ่งและซบเซาประหนึ่งคนป่วยไข้ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันอารยธรรมจีนได้เริ่มต้นขึ้นมาและเสมือนกับมังกรที่ตื่นจาก

ภาพที่ 5 แสดงการจับคู่ขัดแย้งระหว่างอารยธรรมต่างๆตามแนวคิดของแฮมมวล์ พี. ฮันติงตัน

การหลับไหลอันยาวนาน เมื่อตื่นขึ้นมาก็เริ่มแผลงฤทธิ์อำนาจทั้งการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การแผ่อำนาจเข้าไปยังดินแดนอื่น ๆ เพื่อแสวงหาทรัพยากรมาตอบสนองกำลังการผลิตและตลาดบริโภคภายในประเทศของตนเองที่มีอยู่อย่างมหาศาล ดังนั้น แม้ว่ากลุ่มอารยธรรมตะวันตกจะติดต่อสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจกับกลุ่มอารยธรรมจีนเนื่องจากขนาดของตลาดที่มีขนาดใหญ่และกำลังเติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่หากพิจารณาถึงลงไปในความสัมพันธ์แล้วทั้งสองฝ่ายก็ไม่อาจที่จะไว้วางใจกันได้อย่างเต็มที่และถือว่าต่างฝ่ายต่างก็เป็นปรปักษ์สำคัญของตน นอกจากกลุ่มอารยธรรมตะวันตกแล้ว กลุ่มอารยธรรมฮินดูก็จะเป็นคู่แข่งที่สำคัญของอารยธรรมจีน เนื่องจากการมีเขตแดนติดต่อกันเป็นระยะทางยาวและจำนวนประชากรที่มีขนาดใกล้เคียงกัน

สำหรับกลุ่มอารยธรรมอื่นนั้นมีความขัดแย้งหลักที่มีโอกาสจะเกิดการปะทะกันได้มาก ดังนี้

อารยธรรมอิสลามมีโอกาสจะเกิดการขัดแย้งและปะทะอย่างรุนแรงกับอารยธรรมฮินดู อารยธรรมแอฟริกัน อารยธรรมตะวันตก และอารยธรรมอโธด็อกซ์

อารยธรรมฮินดูมีโอกาสจะเกิดการขัดแย้งและปะทะอย่างรุนแรงกับอารยธรรมจีนและอารยธรรมอิสลาม

อารยธรรมแอฟริกามีโอกาสจะเกิดการขัดแย้งและปะทะอย่างรุนแรงกับอารยธรรมอิสลาม

อารยธรรมอโธด็อกซ์มีโอกาสจะเกิดการขัดแย้งและปะทะอย่างรุนแรงกับอารยธรรมอิสลามและอารยธรรมญี่ปุ่น

อารยธรรมญี่ปุ่นมีโอกาสจะเกิดการขัดแย้งและปะทะอย่างรุนแรงกับอารยธรรมอโธด็อกซ์เท่านั้น

ส่วนอารยธรรมลาตินอเมริกานั้นไม่มีแนวโน้มที่จะเกิดการขัดแย้งและปะทะอย่างรุนแรงกับอารยธรรมอื่น ๆ เพียงแต่มีแนวโน้มที่จะขัดแย้งบ้างกับอารยธรรมตะวันตกเท่านั้น

อันตึงตันให้ความเห็นว่ากลุ่มอารยธรรมต่าง ๆ นั้นจะพิจารณาว่าตนเองมีแนวโน้มที่จะขัดแย้งอย่างรุนแรงกับอารยธรรมใด จากนั้นก็จะพยายามแสวงหาความร่วมมือหรือสร้างพันธมิตรกับกลุ่มอารยธรรมอื่นเพื่อสร้างรายได้เปรียบในการปะทะกับอารยธรรมที่เป็นคู่แข่งสำคัญของตน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเวทีการเมืองโลกก็จะมีความยุ่งเหยิงและสลับซับซ้อนอย่างมากจนยากต่อการควบคุมไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกันจนนำไปสู่การต่อสู้ขนาดใหญ่ได้

การปะทะของอารยธรรม : จุดสิ้นสุดแห่ง “จุดจบของประวัติศาสตร์”

เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดของฟรานซิส ฟูกูยามา และ แซมมวล พี. อันตึงตัน ในฐานะของคนในโลกปัจจุบันที่สหภาพโซเวียตได้ล่มสลายมาแล้วกว่า 20 ปี ก็จะได้เห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่า แนวทางการวิเคราะห์และการพยากรณ์อนาคตการเมืองโลกของฟูกูยามาที่ทำให้เขามั่นใจจนกระทั่งกล้าที่จะประกาศว่าจุดจบของประวัติศาสตร์ได้มาถึงแล้วภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตนั้น เป็นสิ่งที่ผิดพลาดไปอย่างสิ้นเชิง เพราะในปัจจุบันเวทีการเมืองโลกก็ยังมีสงครามขนาดใหญ่เกิดขึ้นอยู่ เช่น สงครามต่อต้านการก่อการร้าย ใน ค.ศ. 2001 สงครามอิรัก ใน ค.ศ. 2003 เป็นต้น

ในทางกลับกันแนวทางการพยากรณ์ของแซมมวล พี. อันตึงตัน กลับปรากฏแนวโน้มและมี

ความใกล้เคียงกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากการเกิดเหตุการณ์ 9/11⁸ ผลงานเรื่องการปะทะกันของอารยธรรมก็ได้รับการกล่าวขวัญถึงอย่างมาก เนื่องจาก เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนอย่างยิ่งของการที่อารยธรรมอิสลามโดยมีกลุ่มอัลกออิดะห์เป็นตัวแทนได้พุ่งเข้าปะทะกับศูนย์กลางของอารยธรรมตะวันตกอย่างสหรัฐอเมริกา เป็นเหตุให้สหรัฐอเมริกาประกาศสงครามกับการก่อการร้ายและส่งกำลังเข้าทำสงครามต่อต้านการก่อการร้ายโดยมีสมรภูมิสำคัญอยู่ในประเทศอัฟกานิสถาน และแม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะสามารถปลดชีพของนายโอซามา บินลาเดน ได้ใน ค.ศ. 2011 แต่การสู้รบกับกลุ่มก่อการร้ายต่าง ๆ ก็ยังไม่มีที่ท่าว่าจะสิ้นสุดลงไปได้ ทั้งยังทำให้การก่อการร้ายได้ขยายวงกว้างออกไปในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกลุ่มอารยธรรมตะวันตก นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงการที่สหรัฐอเมริกาได้ทำบุกเข้าทำสงครามในประเทศอิรักและโค่นล้มประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซน ใน ค.ศ. 2003

นอกจากนี้การที่สหรัฐอเมริกาได้ปรับยุทธศาสตร์ทางการทหารโดยจะปรับสัดส่วนกองกำลังทางทะเลในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก เป็น 60% ภายใน ค.ศ. 2020 นอกจากนี้ยังได้มีการเจรจาเกี่ยวกับทางทะเลเวียดนามว่าอาจจะมีการมาตั้งฐานทัพเรือที่อ่าวคัมรานห์ด้วย ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ปิดล้อมจีนมีความชัดเจนมากขึ้น สิ่งนี้ก็เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าแนวโน้มที่จะเกิดความขัดแย้งระหว่างอารยธรรมตะวันตกกับอารยธรรมจีนมีโอกาสเกิดขึ้นได้

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากคำอธิบายของฮันดิงตัน ในประเด็นที่ว่าเพื่อสร้างรายได้เปรียบในการปะทะกับอารยธรรมที่เป็นคู่แข่งสำคัญของตนอารยธรรมต่าง ๆ จะพยายามแสวงหาความร่วมมือหรือสร้างพันธมิตรกับกลุ่มอารยธรรมอื่นแล้ว ก็ให้เห็นแนวโน้มในปัจจุบันว่ามีการเกิดขึ้นแล้ว ที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนก็ได้แก่กรณีของ “องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้” (Shanghai Cooperation Organization หรือ SCO) ซึ่งมีแกนนำในการก่อตั้งคือ สาธารณรัฐประชาชนจีน (อารยธรรมจีน) และ สหพันธรัฐรัสเซีย (อารยธรรมออร์ทอดอกซ์) ประเทศสมาชิกเป็นประเทศในแถบเอเชียกลางได้แก่ คาซัคสถาน คีร์กีซสถาน ทาจิกิสถาน และอุซเบกิสถาน และหากพิจารณาถึงประเทศผู้สังเกตการณ์สำคัญที่มีความร่วมมืออย่างใกล้ชิดและมีความต้องการที่จะเข้าร่วมในองค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ เช่น อิหร่าน ปากีสถาน อัฟกานิสถาน (อารยธรรมอิสลาม) อินเดีย (อารยธรรมฮินดู)

องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้นั้นนอกจากจะมุ่งให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศสมาชิกแล้วยังเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อวัตถุประสงค์ทางการทหารและความมั่นคงในภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการต่อต้านยุทธการปิดล้อมของสหรัฐอเมริกา องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้นี้เป็นตัวอย่างเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ในประเด็นของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอารยธรรมเพื่อสร้างรายได้เปรียบเมื่อจะต้องเข้าปะทะกับคู่แข่งสำคัญ ซึ่งในที่นี้ก็คืออารยธรรมตะวันตกหรือกล่าวให้ชัดเจนคือสหรัฐอเมริกานั้นเอง

⁸ เหตุการณ์วินาศกรรมครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 โดยผู้ก่อการร้าย 19 คน จากกลุ่มก่อการร้ายอัลกออิดะห์ ซึ่งเป็นกลุ่มอิสลามหัวรุนแรงภายใต้การนำของนายโอซามา บินลาเดน ทำการจี้เครื่องบิน 4 ลำ และใช้ 2 ลำ พุ่งเข้าชนกับตึกแฝดเวิลด์เทรดเซ็นเตอร์ในนครนิวยอร์ก ทำให้อาคารทั้งสองถล่มราบลงในเวลา 2 ชั่วโมง ส่วนลำที่สามได้พุ่งเข้าชนกับอาคารกระทรวงกลาโหม (เพนตากอน) ในรัฐเวอร์จิเนีย ส่วนลำที่สี่ตกลงในรัฐเพนซิลวาเนีย เนื่องจากผู้โดยสารพยายามที่จะยึดเครื่องบังคับจากผู้ก่อการร้าย เหตุการณ์ครั้งนี้มีผู้เสียชีวิตมากถึงเกือบ 3,000 คน

ภาพที่ 6 ตราสัญลักษณ์และพื้นที่ขององค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ คงจะเป็นการแน่ชัดว่ามาถึงปัจจุบันนี้ประวัติศาสตร์ก็ยังไม่ถึงจุดจบ เหมือนดังที่ฟูกูยามาได้อธิบายและพยากรณ์เอาไว้ เนื่องจากยังมีแนวโน้มอย่างชัดเจนว่ายังคงมีความขัดแย้งที่สำคัญในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งสามารถที่จะเป็นเหตุให้เกิดการสู้รบกันได้และคำอธิบายและการพยากรณ์ของฮันติงตันก็มีส่วนที่มีความเป็นไปได้อยู่มากว่าอนาคตของโลกในยุคต่อไปนี้เป็นยุคที่ความขัดแย้งระหว่างประเทศจะเกิดขึ้นในแนวของกลุ่มอารยธรรม อย่างไรก็ตามในข้อปลีกย่อยแล้วการปะทะและความขัดแย้งของประเทศที่อยู่ภายในกลุ่มอารยธรรมเดียวกันก็อาจสามารถปรากฏให้เห็นได้เช่นเดียวกัน อาทิเช่น สถานการณ์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับสาธารณรัฐไต้หวัน

ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการแสดงให้เห็นได้ถึงความพยายามในการพัฒนาวิชาการด้านรัฐศาสตร์ให้บรรลุเป้าหมายขั้นสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป และเป็นสิ่งท้าทายต่อผู้ที่ศึกษาวิชารัฐศาสตร์ทั้งหลายที่จะได้พัฒนาองค์ความรู้ทางด้านรัฐศาสตร์ต่อไป เพราะทั้งความผิดพลาดและความสำเร็จจากกรณีของฟูกูยามาและฮันติงตันนี้เป็นสิ่งยืนยันว่าประตูด้านวิชาการด้านรัฐศาสตร์นั้นยังคงเปิดกว้างอยู่ในปัจจุบันสมัย

บรรณานุกรม

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์และวาสนา วงศ์สุรวัฒน์. (2557). **องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ : การก่อตัวของอภิมหาอำนาจใหม่**. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Francis Fukuyama (1992). **The End of History and the Last Man**. Free Press.

Huntington, Samuel P. (1993). The Clash of Civilizations?, in **"Foreign Affairs"**, vol. 72, no. 3, Summer. pp. 22-49.

Huntington, Samuel P. (1996). **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**. New York : Simon & Schuster.

Translated Thai References

Kovit Wongsurawat and Wassana Wongsurawt. (2014). **Shanghai Cooperation Organization As An Emerging Of New Super Power**. Bangkok : Faculty of Arts, Chulalongkorn University.